

Tillæg til Vore Kirkegårde bind 18 nr. 4

FORENINGEN FOR KIRKEGÅRDSKULTUR

Nye medlemmer

Afdeling C.

1002. fhv. graver H. Thomsen, Holløse,
Tisvildeleje.

Afdeling D.

130. Bygartneren, Ålesund, Norge.

131. Bygartner Y. Ødegaard, Sandnæs, Norge.

De to kirkegårdsprotokoller

I anledning af en forespørgsel vedrørende den kgl. anordnings krav om, at der fremtidigt skal føres to kirkegårdsprotokoller, har *kirkeministeriet* under 9.11.53 resolveret:

1) at man må anse det for rettest ... at der anskaffes to nye kirkegårdsprotokoller, for at disse kan være sideløbende med de eksisterende, og at der til disse nye protokoller foretages tilførsel om samtlige efter anordningens udstedelse tilkommende grave,

2) at man må finde det ønskeligt, at der til de nye protokoller overføres oplysning om samtlige de øvrige i brug værende gravsteder, og

3) at det må være en selvfølge, at de med den nye protokols anlæg eventuelt forbundne udgifter afholdes af kirkekassen.

Vi tilføjer, at den af *Foreningen for kirkegårds-kultur* udgivne protokol har kirkeministeriets anbefaling og forhandles fra kontoret: Silkeborgvej 23, Horsens.

FREDERIKSBERG BEGRAVELSESVÆSEN

Fra nytår 1954 har Frederiksberg begravelsesvæsen fået 3 nye kirkegårdsinspektører, nemlig een ved hver af kommunens kirkegårde: Frederiksberg Ældre, Solbjerg og Søndermark kirkegårde. Den hidtidige ordning, som vi omtalte i VK XVII, tillægss. 26, er altså ophævet, og vi lykønsker til denne løsning, hvor der ved hver kirkegård er en ansvarshavende. At økonomien så har foranlediget, at disse inspektører lønmæssigt ikke er fuldt på højde med, hvad nu afdøde inspektør *Elers-Nielsen* fik, og at en overgartnerstilling er blevet omnormeret til en formandsstilling, får man vel avfinde sig med.

I RADIOEN

Tirsdag den 20. oktober på fineste sendetidspunkt (kl. 20) var der i program II noget, som

hed: Med havearkitekten på kirkegårde, — og det var en slags reportage ved *Tage Christiansen*. Den pågældende havearkitekt var *Emil Bottiger* i Århus, der i sin tid var medstifter af vor forening og i nogle år foreningens sekretær samt nærværende blads 2den redaktør, og som nu går i halvfjerdserne. Reportagen »udspillede« på nogle af århusegnens kirkegårde, hvor f. ex. stedets graver var en meget ivrig »medspiller« i udsendelsen. Der snakkedes i den halve time, som var til rådighed, om gammelt og nyt, kirke og kirkegård, kristeligt og praktisk, germanisme og angelsaxisk gravskik og endnu mere — og hvorfor ikke? Også dette emne har det vel sin berettigelse at få behandlet fra den talerstol i riget, der har de fleste lyttere, for spørgsmålet om vor sidste jordiske bolig (graven og kirkegården) turde det være en almenmenneskelig sag at få drøftet.

PÅ FINANSLOVEN

I det foreliggende finanslovsbudget for 1953/54 er der på kirkeministeriets konto bl. a. opført forslag om en bevilling på ialt kr. 360.000 til en ny kirke på Sønderborg Ny kirkegård, benævnt *Kong Christian den Tiendes Mindekirke*. Til vedligeholdelse af tyske soldaters og flygtningsgrave i Danmark samt ikke-tyske flygtnings på nogle københavnske kirkegårde ialt kr. 19.980,- — Til driften af *mindelunden i Ryvangen* kr. 51.200,- og til *foreningen for kirkegårds-kultur* kr. 1000,- ligesom forrige år. På forsvarsministeriets konto figurerer vedligeholdelse af *militære gravsteder og mindesmærker* med kr. 17.000,- imod tidligere c. 15.000,-.

FRA DANSKE DAGBLADE

¹⁹/₁₀₀ (Sydfyn): Kgds.-udv. i Åstrup og Vester Åby (insp. *Jens Gravesen*).

²⁵/₁₀₀ (Berl. Aften): Tæt ved Musocco-kirkegården i udkanten af Milano har man indviet en kirke, der er bygget udelukkende af gamle gravsten, kors og bronzemonumenter.

Loven kræver, at der hvert år bliver sløffet nogle grave på kirkegården, for at der kan blive plads til nye. I stedet for at ødelægge gravstene og monumenterne har Capuciner-brødrene, der passer kirkegården, lagt dem til side gennem mange år for at kunne bygge en kirke af dem.

²⁸/₁₀₀ (Svendborg avis): På Ringe kgd. vil der i nær fremtid blive lavet en smuk lille plads til de gamle gravsten fra nu sløjfede grave.

Pladsen, der også får beplantning, bliver nord for museet.

²⁸/₉ (Ålborg amtstid.): Den ny kgd. i Rold er blevet indviet af pastor *Christiansen*.

²⁹/₉ (Fyns tid.): De britiske grave på Ringe kgd. er blevet forsynet med head-stones fra England.

²⁹/₉ (Sønderjyden): Ønske om, at Haderslevs ny kgd. får en parklignende karakter.

³/₁₀ (Langel. avis): Rudkøbing kgd. reguleres (landinspektør *Mackeprang*).

⁹/₁₀ (Fyns Social-Dem.): arkitekt *Axel Jacobsen* tegner lågeparti til Odense Riisingkgd.

⁹/₁₀ (Vordingborg dagbl.): udvidelsen af Stensby kgd. er nu fuldendt (havearkitekt *Johannes Tholle*; anlægsgartner *H. Hansen*).

¹²/₁₀ (Ekstrabl.): Nazi-møde på Vestre kgd. forbudt.

¹⁴/₁₀ (Roskilde dagbl.): Kirkeministeren måtte til Hvalsø for at godkende udv. af kgd.; arbejdet begynder en af de nærmeste dage (havearkitekt *K. Preister*), omkostn. 70—80.000 kr.; anlægges i terrasser.

¹⁶/₁₀ (Amagerbladet): Sundby kgd. udvides (omkostn. kr. 40.000).

¹⁷/₁₀ (Berl. aften): Gravfred (om *Jens Baggesens* kistes flytning m. m.).

¹⁷/₁₀ (Loll.-Tid.): Nakskov menighedsr. får en kgds.-grund for 20.400 kr.

¹⁷/₁₀ (Dannevirke): Udvidelse og parkeringsplads for Vojens kgd. (havearkitekt *Johannes Tholle*).

¹⁷/₁₀ (Dannevirke): Regulering af Jegerup kgd. (havearkitekt *Johannes Tholle*).

¹⁸/₁₀ (Fyns stiftstid.): De odenseanske kgd. har gennemgået en modernisering. „Klunkestilen“ avløst af moderne gravgårde og grønne plæner i parkanlæg (inspekt. *O. Raahauge-Askegaard*).

¹⁹/₁₀ (Ekstrabl.): Mere kgd. i Søllerød (arkitekt *Rollof Nielsen*).

¹⁹/₁₀ (Randers dagbl.): Randers Nordre kgd. udvidet og indviet af pastor *Bjørnbak*.

¹⁹/₁₀ (Hjørring amtstid.): Brønderslev får urnehave (planteskoleejerne *Spejlborg* og *Graven*; omkostn. kr. 6.000).

²³/₁₀ (Demokraten): Materialgården på Århus Nordre kgd. overdraget begravelsesvæsenet.

²³/₁₀ (Hejmdal): Plan om krematorium i Haderslev.

²⁷/₁₀ (Sydsjæll. stiftstid.): Kursus i pyntning af gravsteder på Faxe kgd.

²⁷/₁₀ (Måribo amtstid.): Regulering af Kettinge kgd. (havearkitekt *Johannes Tholle*).

²⁸/₁₀ (Langel. avis): Udv. af Kædeby kgd. og kapel (landinspektør *Mackeprang*).

²⁹/₁₀ (Viborg stifts folkebl.): Finderup kgd. (Vi-

borg stift) udvides med ca. 150 gravpladser (havearkitekt *Johannes Tholle*).

³⁰/₁₀ (Sorø amtstid.): Finderup kgd. (Roskilde stift) er udvidet og anlagt i tre terrasser; den ny kgd. rummer 600 gravsteder (havearkitekt *Breinholt Nielsen*; anlægsgartner *Kjuhl*, Allerød m. fl.); omkostninger ca. kr. 50.000).

³⁴/₁₀ (Ålborg amtstid.): Ved reguleringen af hovedvej 11 bliver der tillagt Jetsmark kgd. et areal.

³⁴/₁₀ (Thisted Soc. Dem.): Ydby kgds. udvidelse er efter licitation overdraget entreprenør *Chr. Skammelsen* for kr. 27.880.

²/₁₁ (Hørsholm avis): Udv. af Vinderød kgd. indviedes i går af pastor *Emus Jensen*, hvorefter der var allehelgensandagt i kirken. Udvalgte omfatter 4—5 tdr. l. (havearkitekt *So. Hansen*, anlægsgt. *K. Lieicht Groot*, Hillerød; omkostn. ca. kr. 60.000) og rummer ca. 800 grave.

⁷/₁₁ (Herning folkebl.): Gjellerup valgmenighed vil sikre sig jord til udv. af kgd.

¹⁴/₁₁ (Skive folkebl.): I søndags indviede pastor *Bøss* udv. af Haderup kgd., hvor der også er bygget nyt kapel (arkitekt *K. Hansen-Møller*, havearkitekt *Johannes Tholle*, anlægsgartner *Ernst Andersen* m. fl.); ca. 250 gravpladser; omkostninger ca. 70.000.

¹²/₁₁ (Viborg amts soc. dem.): Ved licitationen over udv. af Finderup kgd. avgaves flg. tilbud: Anlægsgartnerne *Glud og Hald*, Viborg, 17.130 kr., anlægsgartner *Ernst Andersen*, Skive, 17.615 kr., entreprenør *H. Høj Rasmussen*, Kollind, 18.000 kr., anlægsgartner *Holger Bjerring*, Herning, 19.458 kr., entreprenør *M. Nielsen*, Skanderborg, 21.400 kr., entreprenør *Otto Mathiasen*, Viborg, 21.511 kr., anlægsgartner *Skoborg*, Viborg, 21.982 kr., *Hedegaard Larsen*, Viborg, 22.225 kr., entreprenør *J. Ladegaard*, Hald Ege, 22.245 kr., anlægsgartner *Madsen*, Selde (Salling), 26.882 kr., entreprenør *Lauritz Hansen*, Løgstør, 34.500 kroner.

Arbejdet, der er overdraget til anlægsgartner *Glud og Hald*, Viborg, vil blive påbegyndt, så snart der foreligger godkendelse fra ministeriet.

¹²/₁₁ (Viborg amts soc. dem.): Der vil blive udlagt kgd., før kk i Hald Ege bygges (havearkitekt *Johannes Tholle*).

¹²/₁₁ (Sjællands stiftstid.): Mern kgd. udvides (arkitekterne *Nielsen & Green*).

¹²/₁₁ (Svendborg avis): Der er købt areal til udv. af Bregninge kgd. (Tåsinge).

¹⁴/₁₁ (Hejmdal): Hørup kgd. skal udvides.

¹⁸/₁₁ (Vejle amts folkebl.): Der er planer om indrett. af kgd. og kapel i Grejsdalen.

¹⁹/₁₁ (Middelfart soc. dem.): Der tænkes på ny kgd. i Middelfart.

²¹/₁₁ (Sydsjæll. soc.dem.): Der er købt jord til udv. af Holme-Olstrup kgd.

²⁵/₁₁ (B. T.): Hærværk på Nyhuse kgd., Hillerød.

²⁵/₁₁ (Silkeborg avis): Udv. af Isenvad kgd. sikres ved jordkøb.

²⁶/₁₁ (Berl. Tid.): Bispebjerg kgd. har nu været i brug i 50 år.

²⁶/₁₁ (Randers dagbl.): Udv. af Laurbjerg kgd. indviedes i søndags.

²⁸/₁₁ (Politiken): Sundby kgd. avgiver areal til parkeringsplads.

²⁷/₁₁ (Holbæk amtstid.): Vig mhsr. køber ca. $\frac{1}{2}$ ha til udv. af kgd. (kr. 38.000).

¹/₁₂ (Loll.tid.): Retssag om ret til gravsted på Horslunde kgd.

¹/₁₂ (Ekstrabl.): Krav om udv. af mindelunden i Ryvangen for at kunne få mindetavler for alle frihedskampens ofre.

⁹/₁₂ (Svendborg avis): arb. med udv. af Thurø kgd. udbydes i licitation.

⁹/₁₂ (Ålborg amtstid.): Års kgd. blev udvidet i 1937, men trænger nu til yderligere udv.

FRA NORSKE DAGBLADE

²⁸/₈ (Röross Fjell-Ljom): Kgd. i Øvre og Ytre Rendal til pryd for bygda.

¹⁵/₆ (Larvik morgenavis): Kgd.-planerne på Nanset opp til herredstyret.

²⁴/₉ (Totens bl.): Kgd. på Hoff skal utv. (hagearkitekt *Karen Reistad*).

²⁹/₆ (Hamar stiftstid.): Plassen kgd. i Trysil skal utv. (herredagronom *Bjarne Våge*).

²/₁₀ (Moss avis): Svindal kgd. utvides ved konsulent *Harald Lindebrekke* (1770 m²).

FRA SVENSKE DAGBLADE

²¹/₁₀ (Sydsvenska dagbl.): Kremeringarna ökar, men Lund har låga siffror.

¹⁴/₁₀ (Karlstad tidn.): Nors kgd. ska utv. (trädgårdsark. *Samuel Kaldén*).

FRA TIDSSKRIFTERNE

American Cemetery sept.: Mona View — an efficient managed municipal cemetery. American seedsman writes about cemeteries in Morocco. Novel Cemetery feature attracts favorable Attention. The Search for missing War Dead still goes on. Summer Weather brings large wave of Vandalism. — Oct.: First monument for American killed in Korea m. m.

Blomster nr. 10: Kistepyntning (*Preisler*). — Nr. 12: Indendørs dekoration; kirkerummet (*Preisler*). Koralledbend; hedera helix var. Holly (*Ole Olsen*).

Der Naturstein nr. 10: Das menschliche auf dem Friedhof. „Friedhof und Grabmal“ in Düsseldorf. — Nr. 11: „Friedhof und Grabmal“ in Düsseldorf. Auf gemeinsamer Ebene und Dienste der Friedhofskultur m. m. — Nr. 12: Kindergrabstein m. m.

Gartner-Tidende nr. 47: 3 nye kirkegårdsinspektører på Frederiksberg (se også tillægsside 21).

Havekunst nr. 6: Ekshärad kirkegård (*Ursula Hansen*).

Ignis nr. 10: Exhumeringarna med eldbegängelse (*O. Övden*). Kyrkan och eldbegängelsen. Krematorium och kolumbarium i Fresno, Kalifornien. Eldbeg. utställning i Allingås. Om Urnlundar. Frågan om krematorium och kyrkogård i Skellefteå. — Nr. 11: Tillkomsten av krematoriet i Västerås. Den kristne och eldbeg. (*O. Rundblom*). Västerås krematorium (*R. Holmgren*).

Kriegsgräberfürsorge nr. 10: „Wir gedenken der Toten“ — ist das alles? „Diese Stätte muss uns heilig sein“. Wo ruhen die deutschen Toten von Cassino? Die Petri-Kapelle m. v. — Nr. 11: Mahnung und besinnung. Heimkehrer berichtet über deutsche Gräber in Ruszland. Deutsch-norwegisches Gespräch in Kassel. Ehrung deutscher Soldatengräber in den USA. Englische Gräber unter französischen Himmel m. m.

Landsbygraveren nr. 10: November (arbejde; *Johs. Retoft*). Gangene (*Hans Vind*). Til provstiudvalgene og menighedsrådene i Ribe stift (om gravkapitaler etc.) fra stiftsøvrigheden. Vi snakker roser (*H. T. T.*). — Nr. 11: Jordfæstelse eller Ligbrænding m. m.?

Menighedsrådenes blad nr. 10: Fælles købstadskirkegårde. Besøg i Helsingør.

Pharos nr. 4: A national plan for crematoria (*Herbert Jones*). New Crematoria. The incandescent regenerative cremation furnace. The international aspect of crematoria (*Maitre W. Calwaert*) m. m.

Norsk hagetidend nr. 18: Kirkegårdskonsulentene. Bispemødet henvender sig til departementet om oprettelse af en full stilling som konsulent i kirkegårdsstell.

Steinmetz und Bildhaver nr. 10: Die Ausstellung „Friedhof und Grabmal“ in Düsseldorf (*D. A. Meinardus*). Mensch und Material: Ihr Anteil an der Friedhofskultur (prof. *G. Albert*). Das deutsche Steinmetzhandwerk und die Friedhofskultur (bildhauer *Heinrich Dieler*). Grundgedanken zum Friedhof- und Grabmalwesen (*Werner Lindner*). Bebauungsvorschlag für eine dörfliche Friedhofanlage (ark. *Andreas*

Gielen). Totenliturgie und Grabmal (*P. Theodor Bogler OSB*). Über Inhalt und sprachliche Form der Grabschrift (prof. *Arnold Rickert*). Macht der Kunst und Natur; Betrachtungen zur Friedhofsfrage (gartenarkitekt *Ulrich Wolf*). Harmonische Naurlichkeit auf den Friedhofen (garteninspektor *E. Borchert*). — Nr. 11: Nicht nur sich selbst — auch den anderen sehen; Gedanken zur „Woche des Grabmals“. Ruhende Grabmale.

Stenhuggertidende nr. 9—10: Kirkegårdskultur (afsnit af beretning fra delegeretforsamlingen).

Viola nr. 42: Gravsmækningsdagen (allehelgendsdag). Nr. 48: De kommunale och de kyrkliga trädgårdsmästarejänesterna (om de faglige kvalifikationer).

BOGANMELDELSER

Aage Jørgensen: Danske Landsbykirker. 4°, 352 s., Gyldendal, Kbh. 1953. Kr. 32,—.

Denne smukke bog er en kærlighedserklæring til vore gamle landsbykirker, denne rige kulturskat, der er forblevet gennem århundreder, medens menneskenes huse omkring dem er sunket i grus og rejst igen mange, mange gange. Forfatteren og tegneren, *Aage Jørgensen*, har gennemkrydset vort land og studeret kirkerne. I ord og streg giver han i denne bog en række skildringer af karakteristisk arkitektur, ligefra kirkemure og kirketårne til smedejernsbeslag og trægravmæler. Han fortæller tilforladeligt, uden store ord, men med en bunden varme, og hvad han ikke kan sige med ord, lader han sin blyant skildre. Hans tegninger er ikke kunstværker, men detaljerede og smukke redegørelser for de karakteristiske ting, hvis kunstneriske eller håndværksmæssige kvaliteter han vil vise os.

Selv om bogen er på 350 sider i kvartformat, rummer den naturligvis kun et snævert udvalg af forfatterens vældige materiale, men udvalget er fornemt.

Enhver, der interesserer sig for kirkegårde, må også holde af vore gamle gudshuse, thi kirken og kirkegården, omsluttet af ringmuren eller stengærdet, er en organisk helhed, hvad det lykkes forfatteren gang på gang at vise både i tekst og tegninger.

Hans Rønø.

Johannes Tholle: Grøn by skaber ry. 8°, 16 s., Fællesrådet for havekultur og landskabsgartneri. Frederiksberg 1953. Kr. 1,25.

Fællesrådet for havekultur og landskabsgartneri har med støtte fra den Raben-Levetzause fond udgivet et nyt lille skrift, det fjerde i rækken. Omslaget er — naturligvis — grønt, og i det lille smukt illustrerede 16-sidede hefte peger forfatteren, havearkitekt *Johannes Tholle* i 12 afsnit på en lang række muligheder for udnyttelse af bestående og skabelse af nye skønhedsværdier navnlig med henblik på sognekommuner, stationsbyer og småkøbstæder. I afslutningen fortælles hvem, der kan være initiativtager til yderligere udnyttelse af de stedlige muligheder og om den praktiske iværksættelse, og endelig nævnes en række love og anordninger vedrørende det omhandlede. En lang litteraturhenvisning er der også blevet plads til, og den forøger heftets værdi.

Afsnit 11 omhandler „den grønne kirkegård“. Forf. siger herom bl. a., at det er værdt at overveje, om den grønne og fredfyldte stemning ikke kan bevares ved ny ibrugtagen af en gammel bykirkegård. — Måske, men man har sine tvivl; tænk blot på den evt. monumentering.

Ørsted-Hansen.

Otto Valentin: Der Friedhof. Gärtnerische Gestaltung, Bauten, Grabmale, fol., 76 s. text, 88 s. illustr., Bayerischer Landwirtschaftsverlag, 1953. DM. 23,—.

Skønt 1952 i Vesttyskland så såvel fremkomst af en almindelig kirkegårdshåndbog som en kirkegårds-a-b-c (Fibel) og første del af et værk om gravmæler, så ligger der altså endnu en bog på bordet. Og da det bebudedes, at havearkitekten *Otto Valentin* ville komme med en kirkegårdsbog, måtte man vente, at denne forfatter, som er den tyske stands grafiker, ville give læserne en smuk bog med mange fine streger. Dette er da også sket i fuldt mål. Illustrationernes antal er ikke mindre end 396, hvoraf 132 er fine penne-tegninger på mat papir og i tilslutning til teksten, resten er på krideret kunsttrykpapir. Foruden motiverne fra Tyskland er også kommet nogle fra Danmark (derunder også fra nærværende blad), Sverige og Svejts, og i teksten avsløres bl. a. forfatterens fine iagttagelser fra sin nordiske rejse i 1952 (s. 10—11). Billederne er stort set alle meget talende, og i teksten findes mangfoldige gode betragtninger og råd. Hans betragtning over belægningsforhold kan dog kritiseres. De få trykfejl og geografiske misforståelser er let at bære over med, for det turde være den nobleste og fineste bog, som europæisk kirkegårdslitteratur her er blevet forsynet med efter den anden verdenskrig.